

# Het nieuw soort begrippen in Gendlin's 'A Process Model'

Vertaling van hoofdstuk IV-A, d-2, p. 28 – 38 van 'A Process Model'.

Vertaald door Aukje Strandstra en Frans Depestele (2010)

## ***Een aantal vereisten voor onze verdere begripsvorming***

Soms stop ik middenin, en richt ik me op de bespreking van de strategie die gebruikt wordt bij het ontwerpen van dit model. Deze besprekingen kunnen er uit genomen worden – om te laten zien dat het model op zichzelf kan staan – en ze kunnen ook worden teruggeplaatst om al doende te laten zien wat er nog meer komt kijken bij het ontwikkelen van een model. We kunnen het hele speelveld openen dat gewoonlijk impliciet gehouden wordt wanneer men een model uitwerkt. Daarom moeten we de strategie bespreken, en tegelijk ook in staat zijn de bespreking eruit te halen.

Onze begrippen vloeien voort uit het voornemen om **interactie voorop** te stellen. We begonnen met lichaam en omgeving als één gebeuren, en ontwikkelden slechts geleidelijk een aantal beperkte manieren waarin ze scheidbaar zijn. "Interactie eerst" komt uit vele bronnen. Ik zal er nu hier een paar citeren.

Een groot gedeelte komt uit *ECM*<sup>1</sup>. Focussen is de toepassing ervan. Sommige voorbeelden en verhalen uit het focussen kunnen ons verder helpen. Vanuit het proces van elk soort explicatie zeggen we (weten we, voelen we, wachten we op ..... ) hoe het lichaam altijd zijn eerstvolgende stukje van levend proces impliceert, met daardoor ook de omgevingsobjecten. Maar voor dit alles hebben we nu nog geen specifieke termen.

De bedoeling is dat het model verschilt van wiskundige, op waarneming gebaseerde soorten modellen. De weinige begrippen die we tot nu toe hebben, genereren een vreemd soort tijd en ruimte.

Bijvoorbeeld, twee mensen in een nauwe relatie zouden het volgende patroon kunnen vinden: "Als zij een klein beetje beter of meer liefhebbend zou zijn (of op die en die manier verschillend), dan zou ik zo goed kunnen zijn of ik zou zus en zo kunnen zijn .... Maar ik kan het niet zijn. Waarom niet? Omdat zij me zo niet zal laten zijn. Zij is niet dat kleine beetje beter. En waarom niet? Vanwege de manier waarop ik ben. Als ik een klein beetje beter zou zijn dan kon zij met mij omgaan op de manier die ik nodig heb, zodat ik een klein beetje beter kon zijn, zodat zij dat ook kon".

Individen worden gewoonlijk opgevat alsof ze als aparte entiteiten iets teweegbrengen. Van een relatie tussen twee mensen wordt gesteld dat ieder "bijdraagt aan een deel van de moeilijkheden" en "een deel van de schuld" draagt. Aan de andere kant zeggen gezinstherapeuten over een probleemgezin dat "het systeem ziek is". Terecht vinden zij de interactie een op zichzelf staand systeem. Maar er was tot nu toe geen enkele manier om dit te conceptualiseren op een manier dat we in staat zouden zijn er veel verder over door te denken.

Indien de ene persoon zou kunnen beginnen met anders te zijn, en op een stabiele wijze anders te blijven, dan zou ook de ander veranderen. Maar hoe vaak je het ook probeert, je wordt meteen weer teruggezogen in het interactiepatroon. Als beiden misschien

---

<sup>1</sup> ECM = Experiencing and the creation of meaning (FD).

Gendlin, E.T. (1962). *Experiencing and the creation of meaning. A philosophical and psychological approach to the subjective*. New York: Free Press of Glencoe. Reprinted by Macmillan, 1970.

tegelijktijd een klein beetje verschillend zouden kunnen zijn, dan zouden zij de sprong kunnen maken uit het ene interactiepatroon in een andere. Maar het zou een sprong zijn; er lijken geen stappen te zijn om de weg van het ene naar het andere patroon te denken. Om verder te denken, begint ons model met begrippen die met interactie beginnen.

Mijn voorbeeld en die welke zullen volgen, laten zien dat één gebeuren kan bestaan uit twee of meer mensen, en dat het gebeuren hun karakter in de interactie kan bepalen (heel gelijkend op hoe in de quantummechanica een interactie de deeltjes definieert).

In het Westen zijn mensen gewend te denken in eenheden en zelfstandige naamwoorden, en oorzakelijkheid toe te dichten aan individuen. "Daar is een jongen" is een acceptabele zin; het is optionele informatie of hij aan het rennen of zitten is. Maar men zou niet makkelijk de zin "Er is daar een rennen" accepteren, om er slechts later aan toe te voegen dat het rennen een jongen is. Zelfstandige naamwoorden kunnen op zichzelf staan; werkwoorden niet. Op een vergelijkbare manier lijkt het dat we eerst een jongen of een meisje moeten hebben, en dat zij daarna pas kunnen interageren. Het lijkt alsof we niet eerst een interactie kunnen hebben.

Juist het woord "interactie" klinkt alsof er eerst twee zijn, en dat er slechts dan een "inter" is. We lijken eerst twee zelfstandige naamwoorden nodig te hebben. We stellen ons voor dat twee mensen elk afzonderlijk leven tot in de volwassenheid; dan ontmoeten ze elkaar. Een groot gedeelte van hun interactie wordt verklaard door hun voorgaande leven. Maar niet alles van die interactie. Tot op belangrijke hoogte is het hun interactie die bepaalt hoe elk zich gedraagt.

Gewoonlijk wordt gezegd dat elk van onze relaties verschillende trekken in ons "naar boven brengt", alsof alle mogelijke trekken al in ons waren, er slechts op wachtend om "naar buiten gebracht te worden". Maar in feite beïnvloed jij mij. En met mij ben jij ook niet zomaar gewoon jezelf zoals gewoonlijk. Jij en ik die samen 'plaatsvinden'<sup>2</sup> ('occur') maakt ons onmiddellijk anders dan we gewoonlijk zijn. Net zoals mijn voet in water niet het soort voetdruk kan zijn als de voetdruk bij het lopen ('walk'), 'vinden we plaats' op een andere manier wanneer we elkaars omgeving zijn. Hoe jij bent wanneer jij mij beïnvloedt is reeds beïnvloed door mij, en niet door mij zoals ik gewoonlijk ben, maar door mij zoals ik 'plaatsvind' met jou.<sup>4</sup>

We willen begrippen ontwerpen die precies dit aspect van "interactie eerst" te pakken krijgen: **Wat ieder is binnen een interactie, is reeds beïnvloed door de ander**<sup>3</sup>.

Dit zal ook leiden tot een nieuwe manier van denken over tijd. Gewoonlijk volgt men oorzaak en gevolg als gescheiden de een na de ander optredend: "Zij beïnvloedt mij en **dan** doet dit mij mij zo gedragen dat ik dan haar beïnvloedt". In ons model [daarentegen] veroorzaken zij elkaar door "oorspronkelijk wederzijds beïnvloeden" en "gecoördineerd differentiëren". Het ene hoeft het andere in tijd niet vooraf te gaan.

---

<sup>2</sup> We moeten voor ogen houden dat we ons bij vele woorden die Gendlin gebruikt moeten afvragen: wordt het woord hier niet in een nieuwe, ongewone betekenis gebruikt? En zo ook voor de vertalingen die wij hanteren, bv. 'plaatsvinden' voor 'occurring'. Hier wordt 'plaatsvinden' in een ongewone betekenis gebruikt.

<sup>3</sup> In de 1981-versie van 'A Process Model' (PM) (p. 31) luidde deze zin als volgt: "the determining by each is determined partly by the other" (het bepalen van ieder is deels bepaald door de ander). Die vind ik persoonlijk beter, omdat het meer proces-taal is. In vergelijking met die 1981-versie bevat de huidige versie meer eenheden-eerst-taal. Waar de 1981-versie begint met het werkwoord ('the determining') begint de huidige versie met 'What each is', dus met een entiteit. Het werkwoord 'affected' komt op de tweede plaats, na de eenheden. In de 1981-versie staan de werkwoorden centraal, niet de zelfstandige naamwoorden of de entiteiten (FD).

Bijvoorbeeld, een therapeut beschrijft een moeilijke therapeutische relatie met een man. De therapeut zoekt waar het probleem vandaan komt en ontdekt dat het er al was in het eerste uur, en zelfs al aan het begin van dat uur. Maar hij is zo gewend om een oorzaak aan individuele entiteiten toe te kennen en om een oorzaak altijd in een voorafgaande tijd te plaatsen, dat hij zich niet kan voorstellen dat de interactie zelf de moeilijkheden veroorzaakt. Uiteindelijk zegt hij over de cliënt: "Het geluid van zijn lopen toen hij naar de hal kwam, moet mij al beïnvloed hebben voordat ik hem zag". Om iets uit te leggen lijkt het nodig te laten zien dat iets al zo was in een voorafgaande tijd. Maar zo'n uitleg krijgt de interactie niet te pakken, het systeem van de twee samen als één gebeuren. In plaats van "het geluid van zijn voetstap" (enkel hem), moeten we in staat zijn te denken hoe één gebeuren bepaalt wat elk is met de ander.

Twee vereisten voor onze begrippen zijn: interactie-eerst, en een nieuwe opvatting van tijd waarin we iets kunnen verklaren zonder aan te hoeven tonen dat het in de voorafgaande tijd al bestond. De gebruikelijke manier van verklaren en het gebruikelijke begrip van tijd ontkennen nieuwheid. Zij ontkennen dat iets momenteel **gebeurt**. In de plaats daarvan tonen wij dat [in gebruikelijke manier van verklaren: AS & FD] het al zo was, en slechts een beetje herschikking nodig had.

Een derde vereiste is **structurering** of **patroonvorming** in te voeren, eerder dan slechts structuren en patronen. Als alles gedacht moet worden in termen van bestaande patronen, dan, zelfs als er een interactie aan voorafgaat, lijkt er geen enkele manier te zijn om tot een patroon te komen dat op een andere manier gestructureerd is. We zouden een **sprong** moeten maken van het ene interactiepatroon naar het andere (of wensen dat we dat zouden kunnen).

Bijvoorbeeld, Piaget denkt in termen van interactiepatronen tussen kenner en gekende (genaamd "kind" en "object"). Maar hij kan niet laten zien hoe het kind zich ontwikkelt uit één interactie naar een andere, meer ontwikkelde interactie.

Hier is een vierde vereiste: voor ons **impliceert** een interactie (een proces, lichaam-omgeving) **zijn eigen verandering**. Het moet **niet-Laplaciaans** zijn. Laplace was de man die zei: "Als ik wist waar alle deeltjes in het universum op dit ogenblik zijn, en de snelheid en de richting waarin zij bewegen, dan zou ik het hele verleden van het universum kunnen uitleggen, en alles van de toekomst ervan kunnen voorspellen. Wat hij niet herkende is dat deze aanname gestoeld was op de goede oude wiskundige begrippen die hij gebruikte. Hij had net zo goed gezegd kunnen hebben dat, als hij  $2+2$  kende, hij de toekomst daarvan kon kennen. We zouden het nooit zonder wiskundige begrippen en logische afleidingen willen stellen en we gebruiken die bij het bouwen van dit model, alhoewel we evengoed andere krachten gebruiken. Maar we hebben begrippen nodig voor iets dat een momentaan gebeuren is, iets dat niet al daar tevoren kan worden gevonden, zoals men dat altijd moet doen in de wiskunde.

Reeds in II zeiden we (maar toonden we niet aan) dat het impliceren van het lichaam niet-Laplaciaans is - het impliceren van de gehele sequentie verandert op ieder punt.

Laat me een ander dagelijks voorbeeld gebruiken om deze vereiste van nieuwheid en niet-Laplaciaanse tijdssequenties te specificeren.

Hoe mensen het heden ervaren heeft te maken met hun verleden. Als ik niet dit en dat had meegemaakt, zou ik niet zien wat ik nu zie hier in deze situatie. Als we die jaren samen niet hadden gehad, zouden we elkaar niet begrijpen zoals we dat nu doen. Dit heeft een zekere mate van nut en waarheid. Maar de verklaring vanuit de vroegere ervaring in het verleden is vaak kinderlijk. Men verklaart iets in het heden door wat reeds zo was in het verleden - maar men kan niet verklaren hoe dat soort iets zich voor de

eerste keer voordeed in het verleden. Dus slaagt men er niet in te verklaren hoe het überhaupt kon gebeuren.

Volgens de meest gangbare theorie over communicatie is het onmogelijk voor u om mij te begrijpen tenzij u alle betekenissen al kent waarop ik zinspeel. De theorie omzeilt de vraag hoe je nieuwe betekenissen kunt verwerven. Maar als u die moet hebben vanuit het verleden, hoe zou u die dan in het verleden hebben kunnen verkrijgen? Als er een manier was om iets te begrijpen dat toen nieuw was, waarom zou er dan ook nu niet een manier zijn?

Dit is eerder vaak opgemerkt. Waarom blijft men dan dit soort verklaring aannemen? Dat is omdat het inderdaad een zeer krachtig soort verklaring is – namelijk het wiskundige soort van verklaring, ook het soort verklaring dat gebruikt wordt bij het construeren van iets uit vooraf bestaande stukken. Maar we hebben andere soorten nodig. Niet alles is terug te brengen tot vooraf bestaande eenheden, noch is alles iets geconstrueerd. Wanneer iets wordt geconstrueerd, is ieder bestanddeel eerst op zichzelf staand en wordt daarom opgevat als iets dat in staat is om op zichzelf te staan. Wanneer "het" opgenomen wordt in een combinatie, is "het" "hetzelfde iets" als voorheen. Het gedraagt zich als zichzelf. (Zie RO<sup>4</sup>. Wij zullen het "menselijk maken" in VIIB afleiden.)

Als iets nieuws ooit kan gebeuren, dan kan iets nieuws waarschijnlijk ook nu gebeuren. Dus we moeten niet aannemen dat een gebeurtenis verklaren moet betekenen dat we laten zien dat alles wat de gebeurtenis tot stand brengt er voordien al was.

Het is niet alleen ervaring uit het verleden die gebeurtenissen in het heden bepaalt, maar toch functioneert ze op een bepaalde manier in het heden.

Soms wordt de rol van het verleden bekeken in de lijn van Freud's overdracht: ik zie en voel niet "echt" u, alleen maar mijn vader. Om deze opvatting te bestrijden, benadrukken vele psychologen nu het "hier en nu". Maar deze noties van "heden" en "verleden" zijn afkomstig van wat ik noem het "eenheden-model". Het heden wordt verondersteld louter zichzelf te zijn, alsof het verleden louter een ander ding is. Zij worden in opeenvolgende posities op een tijdslijn geplaatst. Dan lijkt men tussen hen te moeten kiezen.

In plaats daarvan hebben we een nieuwe opvatting van tijd nodig, om te spreken vanuit hoe we het heden ervaren, maar mede (met en via en door middel van .....) het verleden<sup>5</sup>. Laten we ons hier meer in verdiepen.

Uiteraard ervaar ik het verleden niet als dusdanig, wanneer ik het heden ervaar; anders zou ik nu de voorbije gebeurtenissen denken en voelen, en mijn beelden zouden van die voorvallen zijn. Als dat gebeurt ontgaat me wat er zich precies nu aan me voordoet. Dit gebeurt wanneer ik dagdroom of het verleden herbeleef. Maar het verleden speelt wel een rol wanneer ik volledig in het heden ben. Uiteraard zou het heden niet zijn wat het is, als het niet in het verlengde lag van hoe ik heb geleefd tot nu toe. Ik ervaar het heden, maar mijn vroegere ervaring is onderdeel van wat mijn heden tot stand brengt.

---

<sup>4</sup> RO = The responsive order (FD).

Gendlin, E.T. (1997). The responsive order: A new empiricism. *Man and World*, 30 (3), 383-411. Also available at [http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol\\_2157.html](http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol_2157.html).

<sup>5</sup> De zin in deze 1997-editie van PM is moeilijk te vertalen. In de 1981-versie luidde het "(...) we experience the present, but with and through and by means of the past" (p. 34) (FD).

Mijn acties en gedachten komen uit mij voort, vanuit mijn lichaam. Ik weet niet heel veel over hoe ze komen. Meestal zijn ze nieuw; zij behoren het heden toe en zijn tevoren niet gehoord, gekend, of gevoeld geworden; maar, hoewel ze nieuwe scheppingen zijn, omvatten zij uiteraard ook wat tevoren is gebeurd.

Het verleden en het heden kunnen niet worden begrepen als wij deze slechts denken als twee verschillende dingen in twee verschillende posities op een tijdslijn. Het heden is een verschillend geheel gebeuren. Het verleden functioneert in elk heden<sup>6</sup>.

Als we hiervoor begrippen kunnen ontwikkelen, dan kunnen we de verschillende manieren onderscheiden waarop het verleden kan functioneren in het heden, bijvoorbeeld om het heden te dwingen het verleden te herhalen, of dat het verleden deel wordt van een fris nieuw geheel impliceren-van<sup>7</sup>, of op vele andere, meer complexe manieren. **Onze werkelijke ervaringen kunnen verre van goed worden begrepen met een louter positionele conceptie van tijd.**

We kunnen de begrippen die wij tot nu toe hebben opgebouwd toepassen, en zeggen dat verleden en heden zich beide nu voordoen, en dat het heden in de overblijfselen van het verleden voortgaat, en deze voortleeft, zoals we zeiden dat omgeving<sup>3</sup><sup>8</sup> een soort verleden is waarin het nieuwe lichaam-omgeving<sup>2</sup>-proces doorgaat. En omgeving<sup>3</sup> wordt veranderd in het verder geleefd worden door het proces. Ja, er is een verleden dat heden is, en dit verleden wordt heden veranderd. Dit is natuurlijk een ander verleden dan het dode en vergane verleden, dat op iemand's video geregistreerd werd, en niet langer functioneert. Voor sommige doeleinden zullen we het gebruikelijke concept van dat helemaal voorbij verleden dat lang geleden gebeurde, willen behouden. Maar er is ook het verleden dat inherent is in elke actuele ervaring, en dat daarin kan functioneren op diverse manieren.

Wat ik nu doe, voel en denk komt uit mijn lichaam. Dit kan vreemd klinken, maar waar komt het anders vandaan? De geest? Geest en lichaam scheiden ontleent "lichaam" bepaalde wezenlijk belangrijke kenmerken van levend weefsel. Ik doel daarbij niet louter op het beruchte geest/lichaam probleem op abstract niveau. Het probleem betreft een manier van denken, een type van begrip, dat het lichaam het impliceren-van (en zoals we binnenkort zullen zien ook betekenis en symbolische functies) ontleent. Voor ons is het absoluut noodzakelijk niet het feit te missen dat levende organismen hun volgende stapjes van levend proces impliceren.

Het gebruikelijke conceptuele model berooft **alles** van implicering-van en van betekenis, niet alleen levende lichamen. Het construeert zijn objecten in lege positionele ruimte en tijd, zodat alles bestaat uit informatie op ruimte-tijd punten. De ruimte en de objecten worden gepresenteerd aan iemand - die niet gerepresenteerd is in de ruimte. Het is eerder iemand die de ruimte- en tijd-punten verbindt. De verbindingen met de punten komen alleen van buitenaf; zij worden toegevoegd door anonieme personen, de zogenaamde "geïdealiseerde waarnemer".

De waarnemers zijn levende lichamen; wij zijn het! De verbindingen die zij leveren zijn inherente **interne verbindingen**.

---

<sup>6</sup> Het heden is een verschillend geheel gebeuren dan het verleden, maar het verleden functioneert in elk heden.

<sup>7</sup> Impliceren-van als vertaling van 'implying'.

<sup>8</sup> omg#3 = omgeving3 (zie hoofdstuk 1).

Zullen we nu de waarnemers (onzelf) bestuderen door dan nog een andere groep waarnemers op te stellen om ons te verbinden in **hun** waargenomen ruimte en tijd? Begrippen die slechts bestaan uit externe positionele relaties zijn te arm om ons in staat stellen te denken over wat levende organismen kunnen doen, zelfs planten en zeker dieren, laat staan onszelf.

Laten we, in plaats daarvan, denken-vanuit en spreken-vanuit hoe we het heden ervaren met het lichaam, en hoe het verleden in het heden is en in het lichaam, namelijk hoe het lichaam een soort van verleden is, een verleden dat nu betrokken is in het ervaren van het heden.

Als u nu met uw aandacht naar het midden van uw lichaam gaat, zult u uw complexe (meer dan duidelijk omschreven) lichaamsgevoel-van **het heden** vinden - dat bestaat uit mijn woorden en ook nog een heleboel meer. Taal is altijd impliciet in het menselijke lichaam, zodat een huidig lichaams-gevoel altijd leidt tot de vorming van frisse zinnen wanneer u het toelaat. Zelfs voordat deze komen, kunt u het verleden voelen dat op dit moment functioneert, veel van uw denken en lezen (meer dan dat u zich expliciet zou kunnen herinneren), uw redenen om dit te lezen, waar u op hoopt, uw nieuwsgierigheid, opwinding, misschien zelfs afschuw voor een aantal dingen die ik zeg, maar ook wat vandaag nog meer gebeurde dat u toestond nu de tijd hiervoor te vinden, wat uw alternatieven waren, misschien wat u wilde vermijden, misschien waar u altijd al goed in was in filosofie, ook wat vaak moeilijk geweest is voor u, vele gebeurtenissen in het verleden, betrokken niet alleen op dit lezen maar op wat er nog gaande is in uw leven op dit moment. Dit zijn mijn woorden. U zou eerst slechts een licht bewegende lichaams-kwaliteit kunnen vinden (vaak gewoon behaaglijkheid of onbehaaglijkheid) die zich kan openen in uw versie van "dat alles".

Stel dat u met iemand praat en u zou iets grappigs willen zeggen. Niet dat u er veel voor kunt doen! Op andere tijdstippen **komt** een grappige opmerking gewoon en floept er zelfs zo uit. Wanneer u de opmerking zou onderzoeken kan het zijn dat ze bepaalde nare eigenschappen van de persoon en bepaalde achtergrondfeiten in de situatie mooi geïntegreerd heeft, vaak zelfs meerdere. Als u het had kunnen beïnvloeden zou u het misschien liever niet gezegd hebben, alleen maar omdat het "zo waar" is op zoveel manieren. U kunt constateren hoe het verleden gefunctioneerd heeft in de productie van deze snedige opmerking die een nieuwe schepping is in het heden.

Laten we ons laten leiden door dit meer complexe verleden, dat minstens de rol heeft van het soort dat we hier vinden.

Deze vele ervaringen uit het verleden functioneren **nu** binnen een nieuwe ervaring. Dit is niet het verleden zoals het toen was, maar zoals het hier nu is, nu relevant is, erin betrokken en geleefd, deelnemend aan het ervaren dat uw lichaam impliceert en uitleeft - nu. Het verleden omvat vele gebeurtenissen, maar het heden is alleen deze ene. Vele ervaringen nemen deel in deze ene. We zullen een nieuw begrip willen voor deze manier waarop een tot nu toe ongescheiden veelvuldigheid functioneert in één nieuwe vorming. Dat is een vijfde vereiste voor onze verdere begrippen.

Wij vinden een patroon dat ik zou kunnen noemen "**vele maken één**", waarin de vele en het ene **elkaar wederzijds bepalen**. "Het verleden" dat nu deelneemt aan het vormen van het heden is niet dat wat lang geleden gebeurde, maar **een verleden dat functioneert in dit heden**. De ongescheiden vele zijn **eerst in interactie**, en pas dan een voor een te onderscheiden. Wat ieder is, is reeds beïnvloed geworden door de andere die er reeds door beïnvloed waren. Er is een geïmpliceerde volgende stap, **gecreëerd door vele facetten in één frisse vorming**, die niet terug te voeren is tot een voorafgaand patroon of een set van eenheden, maar waaruit nieuwe eenheden en patronen kunnen worden gegenereerd.

Kunnen er dergelijke begrippen bestaan? In wat wij hebben gezegd, hebben wij ze al, maar als sprongen. Ik noem dat wat wij hebben gezegd "sprongbegrippen". Zij spreken vanuit ervaren. We vertellen een verhaal, of we zeggen "we hebben een begrip nodig dat is als zo en zo". Maar "als zo en zo" is al een begrip. Door te zeggen "veel in één, zoals een snedige opmerking", heeft het incident zichzelf al "toegepast" op andere situaties; het is **impliciet gekruist** met hen. Een soort van "begrip" is al in actie, maar we hebben nog niet een begrip als zodanig geformuleerd. Dat komt later. Er is nog geen van binnenuit gearticuleerd<sup>9</sup> begrip, maar dit "naakte" gebruik is eigenlijk complexer dan een gearticuleerd begrip. (Zie TBP<sup>10</sup> en mijn artikel over Wittgenstein<sup>11</sup>.) De complexe kruising kan niet worden **gelijkgesteld** met een articulatie, maar we kunnen **van daaruit articuleren**. (Deze eigenaardige formulering vermijdt de fout van gelijk te stellen aan.) In het articuleren vanuit de kruising, winnen we de kracht van enkele meer complexe patronen, en kunnen we voor meer altijd terugkeren naar het incident.

In verhalen en in eigenaardige zinnen laten wij eerst de begrippen hun werk doen. Dan kunnen we daarin gaan en (enkele strengen) expliciteren van hoe zij hebben gewerkt. Wij articuleren enkele van hun intern gedifferentieerde verstrengelingen en scherptes op zo'n manier dat zij de kracht van logische inferentie verwerven. Daartoe moeten we ze laten bestaan zoals we ze hebben tot dusver, en vooral de wijzen beschermen waarop zij eigenaardig zijn en zich niet onmiddellijk lenen voor logica. (Wanneer onze termen meer ontwikkeld zijn, zullen zij ons in staat stellen om meer te zeggen over het proces waarin ze zich nu aandienen. De rol van "als"<sup>12</sup> wordt besproken in VIIAc en j-4. Meer wordt aangetoond in VIII.)

We kunnen verwoorden vanuit hoe we zijn gegaan. Achterom kijkend, kunnen we een **nieuwe set eenheden genereren** waarmee we dan kunnen localiseren waar wij zijn begonnen, en van daaruit bewegen. Maar de naakte betekenis-vorming is niet van tevoren bepaald door eenheden die al die tijd blijven bestaan. Zulke eenheden worden gemaakt vanuit hoe het geheel door de beweging wordt veranderd.

Een zesde manier waarop ons model zal verschillen is dat we niet een gegeven set van eenheden aannemen. Eenheden worden gegenereerd uit interactie, uit betekenisvorming. Zij kunnen nieuw gegenereerd en geregenereerd worden, in aantal en in wat ze zijn.

Dit is als zeggen (zoals wij net hierboven deden) dat het interactieproces niet bepaald is door de voorafgaande deelnemende elementen. Ons rudimentair conceptuele model zegt dit al.

Als men rechtstreeks naar de aanname van eenheden kijkt, is het mogelijk dat men die niet wil behouden, maar het is een stille aanname die inherent is in de structuur van de meeste begrippen. Als we iemand vragen of zij ervan uitgaan dat alles komt in reeds gefixeerde wiskundige eenheden, deeltjes, tijdseenheden, ruimte-eenheden, chemische eenheden, zouden zij kunnen zeggen dat de aanname dwaas is. Maar deze aanname is niettemin ingebouwd in hoe de meeste begrippen functioneren wanneer ze gebruikt worden om iets te **verklaren**. De verklaring bestaat uit een aangenomen set van

---

<sup>9</sup> Er is nog geen van binnenuit in zijn geleidingen uit-gebouwd begrip.

<sup>10</sup> TBP = Thinking beyond patterns (FD).

Gendlin, E.T. (1991). Thinking beyond patterns: Body, language and situations. In B. den Ouden & M. Moen (Eds.), *The presence of feeling in thought*, pp. 21-151. New York: Peter Lang. Also available at [http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol\\_2159.html](http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol_2159.html).

<sup>11</sup> Gendlin, E.T. (1997). What happens when Wittgenstein asks "What happens when ...?" *The Philosophical Forum*, 28 (3), 268-281. Also available at [http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol\\_2170.html](http://www.focusing.org/gendlin/docs/gol_2170.html).

<sup>12</sup> Zie in vorige paragraaf: Maar "als zo en zo" is al een begrip.

gefixeerde eenheden, stukken, elementen, onderdelen die dezelfde blijven en doorgetrokken worden. Zulke verklaringen zijn zeer nuttig, maar moeten worden bekeken binnen het grotere verband, dat niet gereduceerd kan worden tot dat soort verklaringen, en waarbinnen andere eenheden kunnen worden gegenereerd.

Wanneer we twee eeuwen terugblikken, van Kant en Hegel tot nu, dan valt op dat de natuur, het levend proces, en dieren overgeleverd werden aan wiskundige mechanica, tijd- en ruimte-eenheden, millimeterpapier<sup>13</sup>, deterministisch logische noodzakelijkheid, Laplaciaanse saaiheid. Alleen van mensen werd gedacht dat ze gebeurtenissen beleven, en zelfs dit was een puzzel. Zelfs zeer onlangs, nog, leken menselijke lichamen volledig gedetermineerd door logische mechanica, zodat creativiteit en nieuwheid slechts mogelijk waren in kunst, dat wil zeggen alleen als "illusie." Nieuwheid maken kon slechts stiekum bestaan in "transitionele objecten" (Winnicott), "dubbelzinnigheid" (Empson), of bizarre overdrijvingen (Bakhtin, Bataille). Zo overtuigd waren denkers ervan dat de natuur millimeterpapier is. Hoe Vreemd! Logica, wiskunde en millimeterpapier zijn typisch menselijke scheppingen - niets natuurlijk komt in gelijke eenheden die gesubstitueerd kunnen worden langs logische lijnen. Elk blad en elke cel is een beetje anders. Alleen mensen maken millimeterpapier. Waar komt u het ooit tegen in de natuur? Het bredere proces is creatief, en genereert onder andere de wilde en wereldschokkende productie van millimeterpapier.

Dus wij moeten zeker niet de natuur en lichamelijke levende processen overleveren aan vaste eenheden en logica - hoe krachtig hun gebruik ook is. We moeten de natuur niet opvatten als kunstmatig opgebouwd uit afzonderlijke stukjes, hoewel het nuttig (en gevaarlijk) is om ze te construeren en te reconstrueren.

Tot nu toe hebben we nog geen goed conceptueel model met logische verbanden dat niet vanaf het begin uitgaat van vaststaande individuele eenheden. Het ligt niet in mijn bedoeling veel elegant werk dat zich in dezelfde richting beweegt als wij hier, terzijde te schuiven. Integendeel, ik hoop eraan bij te dragen. Ik wijs alleen op een probleem dat vaak in de weg zit. Het helpt als men de aanname van eenheden direct erkent, zodat men dat wat zinvol is kan laten bestaan, zelfs als het niet van dergelijke eenheden uitgaat.

Wij moeten ook de wijze waarop tijd wordt opgevat in wat ik het "eenhedenmodel" noem, onder ogen zien. Op tijdstip een (t1) moet er al een set van fundamentele elementen zijn, zodat t2 louter een herschikking is van die elementen. In een dergelijk systeem van denken kan er nooit iets gebeuren. Als er iets gebeurt, is het een complicatie en een afwijking.

In ons nieuw model vindt een proces plaats. Een plaatsvinden/gebeuren [occurring] is een verandering. Wij zijn concepten aan het ontwerpen voor echte verandering, niet louter herschikking. Dus willen we af van het soort uitleg dat vereist dat  $t_2 = t_1$  (het laatste kan worden afgeleid als een speciaal geval).

Wanneer het verleden werkt als een "interpreteren" van het heden, wordt het verleden door zo te functioneren veranderd. Dit moet nog sterker gesteld worden: het verleden functioneert **niet als zichzelf, maar als reeds veranderd door** datgene waarin het functioneert.

Onze volgende begrippen zullen moeten expliciteren wat gezegd wordt door deze eigenaardige frase: "niet als zichzelf, maar als reeds veranderd door". De begrippen die wij tot dusver hebben opgebouwd, impliceren dit al. Vanzelfsprekend ontwikkelde ik ze

---

<sup>13</sup> Met 'millimeterpapier' (ook wel hokjes-, ruitjespapier of ruitjesschriften genoemd) wordt hier bedoeld: alles opgedeeld in vakjes, in eenheden.



uit verhalen zoals die welke ik hier vertelde. Mijn verhalen zullen ons onze begrippen verder later ontwikkelen.

Ons zesde vereiste is: eerder dan een vaste set van eenheden die bepalend zijn, hebben we begrippen nodig om te denken over hoe eenheden ontstaan, en op een verschillende manier opnieuw kunnen ontstaan.

Onze begrippen zullen logische samenhang behouden, maar zij zullen ook vereisen:

1) Interactie eerst. Het interactioneel gebeuren bepaalt de individuele entiteiten (of de "gleuven" voor individuele entiteiten). Elk functioneert "niet als zichzelf maar als reeds beïnvloed door".

2) Een model van de tijd waarin een verleden en een impliceren-van functioneren in het heden.

3) Procesgebeurtenissen.

4) Een niet-Laplaciaanse sequentie.

5) Vele factoren maken één gebeuren.

6) Eenheden ontstaan, en kunnen op een verschillende manier opnieuw kunnen ontstaan.